

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 8 juli 2022

Mål nr

B 3664-21

PARTER

Klagande

DK

Ombud och offentlig försvarare: Advokat AL

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. EA

3. LA

4. LMC

5. AN

6. JP

7. VS

8. CS

2–8 Företrädna av åklagaren

SAKEN

Näringspenningtvätt

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Övre Norrlands dom 2021-05-18 i mål B 226-21

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom frikänner Högsta domstolen DK och ogillar målsägandenas skadeståndsanspråk.

Högsta domstolen upphäver beslutet om att DK ska betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

AL ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av DK i Högsta domstolen med 9 881 kr. Av beloppet avser 7 905 kr arbete och 1 976 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

DK har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet och till följd av detta befria henne från skyldigheten att betala skadestånd till samtliga målsägande

samt från skyldigheten att betala avgift till brottsofferfonden. Under alla förhållanden har hon yrkat att VSs skadeståndsanspråk ska ogillas.

Riksåklagaren och målsägandena har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har beviljat det prövningstillstånd som framgår av punkten 10.

DOMSKÄL

Bakgrund

Inledning

1. DK, som var student, kontaktades per telefon av en man som talade engelska och som sa sig företräda ett brittiskt företag. Efter att först ha blivit erbjuden att själv investera i bitcoin men avböjt, blev hon tillfrågad om hon kunde hjälpa svenska kunder som ville köpa bitcoin. För denna tjänst skulle hon få en ersättning om tio procent av beloppet som hon förmedlade. Hon gick med på att hjälpa till med överföringar av pengar.
2. Vid överföringarna gick det till så att mannen mejlade henne och informerade om att det kommit in pengar på hennes bankkonto. Hon fick också uppgift om vart hon skulle vidarebefordra pengarna. Hon överförde sedan beloppen via Swish efter avdrag för sin ersättning.
3. Efter en tid blev hon kontaktad av banken där transaktionerna gjordes. Banken påtalade att det kunde vara fråga om penningtvätt och avslutade hennes konto. DK förklarade då för mannen att hon inte ville fortsätta. När hon nästan ett halvår senare återigen fick pengar insatta på sitt konto i en annan bank kontaktade hon mannen som sa att hon bara behövde göra några sista överföringar, vilket hon också gjorde.

4. I målet har framkommit att målsägandena hade kontaktats per telefon av för dem okända personer. Efter dessa telefonkontakter hade målsägandena fått pengar uttagna från sina konton utan att de lämnat sina medgivanden till det. Ofta hade uttagen skett genom att målsägandena i samband med telefonsamtalen ombetts öppna sina BankID-applikationer. Hela eller delar av de belopp som tagits ut från målsägandenas konton sattes in på DKs bankkonto.

5. Det har inte påståtts att DK hade någon kännedom om hur pengarna hade åtkommit. Hon hade inte heller någon kontakt med de personer som hon tagit emot pengar från eller skickat pengar vidare till.

Vad målet gäller

6. Målet gäller frågan om ansvar för näringspenningtvätt, särskilt vad som avses med ”verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning”.

Åtalet och domstolarnas bedömning

7. DK åtalades för näringspenningtvätt enligt 7 § första stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott med följande gärningsbeskrivning (målsägandenas namn har utelämnats).

DK har vid nedan angivna tillfällen ställt sitt konto i Nordea respektive Swedbank till annan persons förfogande för insättningar och har därefter – genom betalningar eller överföringar av insatta medel till eget eller annans konto – vid nedan angivna tillfällen omsatt angivna belopp. Hon har härigenom vanemässigt eller eljest i större omfattning medverkat i åtgärder som skäligen kan antas ha varit vidtagna i syfte att dölja att pengar härrör från brott eller brottslig verksamhet eller främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig motsvarande medel. Det hände vid elva tillfällen under perioden den 18 september 2018 till den 14 mars 2019 i Sverige enligt nedan.

DK begick gärningen med uppsåt.

(2018-09-18) 5 000 kr

(2018-09-25) 45 800 kr

(2018-09-25) 18 000 kr

(2018-09-25) 55 700 kr

(2018-09-25) 50 000 kr

(2018-09-27) 97 500 kr

(2019-03-06) 88 123 kr

(2019-03-12) 18 000 kr

(2019-03-12) 7 623 kr

(2019-03-12) 15 000 kr

(2019-03-14) 40 000 kr

8. Både tingsrätten och hovrätten har dömt DK för näringspenningtvätt i elva fall och förpliktat henne att betala skadestånd till målsägandena.

Justeringen av gärningsbeskrivningen i Högsta domstolen

9. Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat gärningsbeskrivningens andra mening och där lagt till följande som är kursiverat.

Hon har härigenom *såsom led i en verksamhet som bedrivits vanemässigt eller annars i större omfattning medverkat till ...*

Prövningstillståndet

10. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett om att DK ställt sina bankkonton till annan persons förfogande för insättningar och därefter omsatt beloppen genom betalningar och överföringar till eget eller annans konto.

Näringspenningtvätt

Lagregleringen

11. För näringspenningtvätt döms den som, i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penning-tvättssyfte, dvs. i syfte att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller att främja möjligheten för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. Straffet för näringspenningtvätt är fängelse i högst två år. (Se 3 § och 7 § första stycket lagen om straff för penningtvättsbrott.)

12. Är brottet ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader (7 § tredje stycket första meningen). Till samma straff döms den som i annat fall än som anges i första stycket medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte (7 § tredje stycket andra meningen).

Avgränsningen av det straffbara området

13. Straffbestämmelsen om näringspenningtvätt infördes efter förebild i bestämmelserna om s.k. näringshäleri i 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken (se prop. 2013/14:121 s. 59 f. och s. 115). För näringshäleri döms den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

14. Bestämmelserna om såväl näringspenningtvätt som näringshäleri tillkom för att motverka ekonomisk eller organiserad brottslighet. Särskilt fokus läggs på åtgärder inom ramen för en näringsverksamhet. I begreppet näringsverksamhet ligger ett krav på att verksamheten drivs yrkesmässigt. (Jfr a. prop. s. 59 f. och s. 115 samt prop. 1979/80:66 s. 12 och s. 24 ff.) Ett fall

som särskilt omnämns i förarbetena är att den som i en ledande ställning i en verksamhet har skapat rutiner som syftar till att möjliggöra penningtvätt kan drabbas av ansvar för medverkan enligt 23 kap. 4 § brottsbalken (se prop. 2013/14:121 s. 61).

15. Även andra systematiska verksamheter som med hänsyn till vanemässighet eller omfattning kan anses likställda eller jämförbara med näringsverksamhet kom att innefattas. I förarbetena till paragrafen om näringspenningtvätt citeras eller hänvisas till vad som angetts i anslutning till bestämmelserna om näringshäleri när det gäller uttrycket vanemässigt eller annars i större omfattning. Även i dessa fall måste förutsättas att verksamheten drivs med viss grad av organisation och struktur.

16. För fall som inte ligger inom ramen för näringsverksamhet eller annan jämförbar verksamhet tillskapades en särskild straffbestämmelse i 7 § tredje stycket andra meningen lagen om straff för penningtvättsbrott. I förarbetena pekas på att en sådan straffbestämmelse behövs för att motverka att penningtvätt inom ramen för näringsverksamhet eller annan mer systematisk verksamhet flyttas över till privatpersoner. Den bild som framträder är således att normalbrottet inte har varit tänkt att regelmässigt träffa personer som vidtar penningtvättsåtgärder men som inte har tillräcklig knytning till en verksamhet av mer strukturerat slag, i förarbetena beskrivet som ”mer affärsmässiga situationer”. (Jfr a. prop. s. 60 ff. och SOU 2012:12 s. 209 f.)

17. Vad som närmare ska förstås med uttrycket ”vanemässigt eller annars i större omfattning” är i viss mån oklart. De exempel som ges i förarbetena och i litteraturen anknyter till den sedan tidigare gällande regleringen av näringshäleri. Lagens förarbeten ger heller ingen närmare ledning om vilken omfattning eller frekvens en verksamhet måste ha för att vara vanemässig eller annars av större omfattning. Uttrycket måste tolkas i ljuset av att straffbestämmelsen riktas mot ekonomisk och organiserad brottslighet.

18. Med ”vanemässig” brukar i allmänhet förstås ett regelbundet och återkommande handlande inom en inte alltför kort och sammanhållen tidsperiod. I språkliga sammanhang är en vana ett sätt att bete sig eller förhålla sig (i en viss situation) som lärts in genom ständig upprepning. För att en verksamhet ska vara vanemässig krävs med andra ord att verksamheten måste rymma en förhållandevis hög grad av upprepning.

19. Vad som närmare ska förstås med att verksamheten ”annars är av större omfattning” får vad gäller näringspenningtvätt normalt kopplas till verksamhetens uppbyggnad samt vilken grad av organisation och struktur som präglar åtgärderna. Normalt kan bedömningen att verksamheten bedrivits i större omfattning inte uteslutande grundas på transaktionernas beloppsmässiga storlek.

Bedömningen i detta fall

20. Av utredningen i målet framgår att DK ställt sina bankkonton till annan persons förfogande för insättningar och därefter omsatt 440 746 kr genom överföringar vid elva tillfällen, varav sex tillfällen i september 2018 till ett sammanlagt belopp om 272 000 kr och fem tillfällen i mars 2019 till ett sammanlagt belopp om 168 746 kr. Omständigheterna kring transaktionerna är sådana att åtgärderna måste skäligen kunna antas ha vidtagits i penningtvättssyfte bestående i att främja möjligheten för någon att tillgodogöra sig medlen.

21. De transaktioner som DK medverkade i kan inte betecknas som vanemässiga. Det har rört sig om elva transaktioner fördelade på två tidsperioder med ett halvårs mellanrum. Hon har gjort som hon har blivit tillsagd i samband med varje transaktion och kan inte heller i övrigt sägas ha agerat organiserat. Åtgärderna har inte heller sammantaget varit ett led i en verksamhet av större omfattning.

22. Det finns därför inte förutsättningar för att döma DK för näringspenningtvätt enligt 7 § första stycket lagen om straff för penningtvättsbrott.

23. Hovrättens domslut ska alltså ändras och DK ska frikännas samt befrias från skyldigheten att betala skadestånd till målsägandena och avgift till brottsofferfonden.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Sten Andersson (skiljaktig), Eric M. Runesson, Stefan Reimer (referent) och Jonas Malmberg (skiljaktig)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Martina Bozzo

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Sten Andersson och Jonas Malmberg är skiljaktiga och anför följande.

1. Den gärning som straffbeläggs som näringspenningtvätt av normalgraden består i att medverka till vissa åtgärder, såsom att överlåta, förvärva eller omsätta egendom. Det krävs vidare att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte, dvs. i syfte att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. (Se 3 § och 7 § första stycket lagen, 2014:307, om straff för penningtvättsbrott.)
2. Ansvar för näringspenningtvätt av normalgraden förutsätter att gärningen begås ”i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning”. Uttrycket är hämtat från 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken (s.k. näringshäleri) och är avsett att ha samma betydelse som i den bestämmelsen (se prop. 2013/14:121 s. 115).
3. I förarbetena till bestämmelsen om näringshäleri hänvisas till att begreppet näringsverksamhet förekommer även i t.ex. bokföringslagen. I förarbetena till den lagen anges, vad gäller innebörden i begreppet, att ledning ofta kan hämtas från hur verksamheten bedöms skattemässigt. Om verksamheten ska beskattas i inkomstslaget näringsverksamhet, är den normalt bokföringspliktig. Det sägs vidare att begreppet näringsverksamhet har en vidsträckt innebörd och omfattar varje verksamhet av ekonomisk art som drivs yrkesmässigt av fysisk eller juridisk person. Det är inte fråga om yrkesmässig verksamhet om någon vid sidan av sin egentliga sysselsättning t.ex. åtar sig smärre hantverkssysslor för annans räkning eller om någon, som i allt väsentligt sysslar med annat, ger ut en eller annan bok. Däremot saknar verksamhetens omfattning i princip betydelse. En hantverkare som driver sin

verksamhet i liten skala blir ändå bokföringsskyldig, om det yrkesmässiga momentet är uppfyllt. (Se prop. 1979/80:66 s. 24, med hänvisning till prop. 1975:104 s. 203 f., och prop. 1998/99:130 s. 384.)

4. Det är tydligt att lagstiftaren genom uttrycket ”såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning” velat straffbelägga åtgärder som, utan att ingå i näringsverksamhet, utgör ett led i verksamhet som genom sin frekvens eller omfattning står näringsverksamhet nära (jfr SOU 2012:12 s. 210 där det talas om ”mera systematiska verksamheter”). Vid bedömningen av om så är fallet bör beaktas att redan begreppet ”näringsverksamhet” har en vidsträckt innebörd och exempelvis inte ställer några särskilda krav på att verksamheten är organiserad på visst sätt. På motsvarande sätt finns det inte anledning att i begreppet ”vanemässigt eller annars i större omfattning” läsa in något krav på mer utvecklad organisation.

5. Lagens förarbeten ger ingen närmare ledning om vilken omfattning eller frekvens en verksamhet måste ha för att vara vanemässig eller annars av större omfattning. I ordet ”vanemässig” ligger dock att verksamheten måste rymma en förhållandevis hög grad av upprepning. När det gäller ”större omfattning” framstår det som en rimlig utgångspunkt att en verksamhet som sammantaget omsätter mer än fem prisbasbelopp under en inte alltför lång period är av ”större omfattning”. Om verksamheten avbryts i förtid på grund av yttre faktorer kan det finnas anledning att väga in även den omfattning som verksamheten har varit avsedd att ha.

6. Av vad DK berättat framgår att hon kom överens med en för henne okänd person om att förmedla pengar till personer som hon inte hade någon anknytning till. Som kompensation skulle hon få behålla tio procent av de belopp som hon mottog. Omständigheterna var sådana att det skäligen kunde antas att pengarna överfördes i penningtvättsyfte.

7. Den överenskommelse som DK ingick avsåg ett samarbete som skulle tillämpas fortlöpande och inte enbart vid ett eller några i förväg bestämda tillfällen. Hon tog därefter under knappt två veckor i september 2018 vid sex tillfällen emot pengar på sitt konto och förde dem vidare till andra. Det samlade beloppet uppgick till 272 000 kr. Verksamheten avbröts tillfälligt på grund av att banken sade upp DKs konto. I mars 2019 mottog hon på nytt pengar och förde dem vidare till andra, denna gång vid fem tillfällen och till ett sammanlagt belopp om 168 000 kr. Sammantaget kom hon således under en period av cirka sju månader att överföra ca 440 000 kr.

8. DKs och den okände personens samarbete har haft en sådan organiserad form att det kan beskrivas som en verksamhet. Verksamheten har dock enligt vår mening inte haft den frekvens att den är att bedöma som vanemässig. Däremot får den anses ha varit av större omfattning.

9. Vi anser därför att DK ska dömas för näringspenningtvätt till den av hovrätten bestämda påföljden.

10. Överöstade i denna del är vi i övrigt ense med majoriteten.
